

Izlaganje sa znanstvenog skupa
UDK 329.15(497.1) : 321.74(497.1)

Metodološka ili cjelovita rekonstrukcija SKJ?

Ivica Segota

Medicinski fakultet, Rijeka

Sažetak

Da bi SKJ postao partija izlaska iz krize, treba biti cjelovito rekonstruiran u svim svojim elementima: interesima, ideologiji, organizaciji, politici, članstvu i metodama. Pitanje promjene metode djelovanja SKJ nerazdvojivo je od ostalih njegovih konstitutivnih elemenata. Pitanje rekonstrukcije SKJ pretpostavka je promjena političkog sistema socijalističkog samoupravljanja.

U tezama koje smo dobili za ovaj razgovor (»Neka načelna pitanja rekonstrukcije političkog sistema socijalističkog samoupravljanja«) kolega Tomac je na više mjesta apostrofirao Savez komunista. »Kako — prva su mu pitanja — postaviti ulogu Saveza komunista Jugoslavije u uvjetima razvoja samoupravljanja, kako osigurati djelovanje kroz sistem, kako osigurati barem u tendenciji izgrađivanje bespartijske demokracije i napuštanje jednopartijskog sistema?«

Zatim kaže da »SKJ i dalje nakon XIII kongresa po mnogočemu u praksi djeluje na stari način« (..), »pokušava i dalje i sve više političkim sredstvima riješiti glavne proturječnosti jugoslavenskog društva« (..), »i dalje mnogi u SK daju u praksi podršku državno-administrativnim mjerama sređivanja stanja . . .«.

Nadalje autor među uzrocima krize vidi i »veliko kolebanje Saveza komunista u provođenju ispravne strategije i nepotrebna odstupanja i kompromise u provođenju ispravne strategije« te također upozorava na »presporo napuštanje rukovodeće uloge partije i dualizma sistema koji je karakteristika državnog socijalizma« i »kolebanja u procesima transformacije uloge Saveza komunista.«

Na kraju kolega Tomac kaže »da iako su nam potrebne i normativne promjene one ne smiju skrenuti pažnju s glavnog zadatka političke borbe da se SKJ i sam mijenja« te zaključuje da »glavni rasplet krize zavisi od političke akcije unutar Saveza komunista kojom će se izmijeniti odnos snaga i postići jedinstvo ne samo u zaključcima i strategiji nego i u realizaciji strategije«. U tom kontekstu tvrdi da je u SKJ »odnos snaga još uvijek

takav da se toleriraju velike razlike u tumačenju i provođenju usvojene strategije« (...), »da se i dalje vode borbe unutar Saveza komunista između snaga koje traže da SKJ djeluje u skladu sa sistemom i kroz sistem, sa snagama birokratsko-dogmatske orijentacije koje djeluju i žele dalje djelovati na stari način«.

— Mislim da su ove teze u kontekstu pitanja rekonstrukcije političkog sistema socijalističkog samoupravljanja poticajne za raspravu. Posebno se slažem s autorovim mišljenjem da rasplet jugoslavenske krize zavisi od raspleta krize u SKJ i njegovim implicitnim stavom da zapravo dugoročnije i dalekosežnije rekonstrukcije političkog sistema nema bez prethodne ili istovremene rekonstrukcije Saveza komunista Jugoslavije. Međutim, tu se odmah nameće konkretno i po mom mišljenju glavno pitanje: koje i kakve rekonstrukcije?

Kolega Tomac ispravno upozorava na problem jedinstva u SKJ i na sadašnji nepovoljni odnos snaga u SKJ zbog kojega nema jedinstva u realizaciji njegove strategije. Ako se »odnos snaga«, »jedinstvo« i »strategija« shvate kao ideološki i politički fenomeni, onda je očito da Tomac — iako učestalije govori o metodama, tj. o »starom načinu«, »političkim sredstvima«, »državno-administrativnim mjerama« — nema na umu samo metode kao glavni problem SKJ, već i njegove ostale konstruktivne elemente. Podržavajući ga u tom razmišljanju, ja želim biti još određeniji, to prije što se u posljednjih nekoliko godina u našoj političkoj praksi jednostrano apostrofiraju metode kao maltene najvažniji ili čak jedini problem SKJ. Takva jednostranost neće voditi SKJ ka izlasku iz vlastite krize, već u još dublju krizu, što s druge strane znači da će biti uvelike usporena ili čak zaustavljena njegova transformacija u »partiju izlaska iz krize« (Boško Krunic) jugoslavenske zajednice. U tom slučaju SKJ se neće moći održati na jugoslavenskoj političkoj sceni kao najutjecajnija organizirana socijalistička snaga. Radi se, dakle, o tome da SKJ doživi cjelovitu rekonstrukciju, a to znači da nisu u pitanju samo njegove metode već i svi ostali konstitutivni ili konstruktivni elementi. Evo mojih teza.

Prvo, SKJ, kao i sve političke organizacije, uključujući i one koje nazivamo političkim partijama ili strankama, konstruiran je od šest dijaletički prožetih elemenata. To su (1) interesi, (2) ideologija, (3) organizacija, (4) politika, (5) članstvo i (6) metode.

Interesi su bazni element svake političke organizacije na kojem izrastaju svi ostali. Funkcija je ideologije da osmišlja interese, funkcija organizacije da povezuje subjekte interesa, a politike da operacionalizira ideologiju. Metode su sredstvo te operacionalizacije. Kadrovski element partije, odnosno »članstvo«, faktor je metoda: on ih proizvodi, modificira, inovira itd. No metode su članstvu u osnovi već date u ideologiji i politici organizacije, pa čak jednim dijelom i u interesnoj komponenti partije, jer se određeni interesi mogu ostvarivati samo odgovarajućim sredstvima, tj. metodama. Prema tome, možemo reći da metode zavise od ideološke konstitucije partije, jer su već u određenoj mjeri utemeljene u ideološkom elementu. Budući da politika operacionalizira ideologiju, ona zapravo konkretizira metode, pa su one tako i dio partijske politike. Organizacijski sistem partije je već sam po sebi konkretizirano sredstvo partijske ideologije, politike i interesa, pa

su metode i s tim konstitutivnim elementom partije dijaletički isprepletene. I naposljetku, metode najneposrednije zavise od kadrovske elementa partije, jer »članstvo« konkretizira sredstva političkih akcija i borbe partije djelujući na osnovi svojih interesa, ideološke svijesti, političkih formula i međusobne organizacijske povezanosti. Da li je onda moguće radikalnije mijenjati metode neke partije a da se istovremeno ne mijenja partija u cjelini? A njena cjelovitija promjena je u stvari promjena njenog »bića« koje je satkano, kako rekosmo, od šest a ne samo od dva, tri ili eventualno četiri elementa, koliko obično u literaturi nalazimo.

Ako u tom kontekstu promatramo aktualne probleme SKJ, onda je pred njim — po mom mišljenju — glavni zadatak njegova cjelovita rekonstrukcija, a ne samo rekonstrukcija metode ili nekog drugog od šest spomenutih konstitutivnih elemenata. Riječ je o rekonstrukciji njegovog bića u kojem se metode mogu ozbiljnije mijenjati samo utoliko ukoliko odgovarajuće promjene bude doživljavao i u interesnoj, organizacijskoj, političkoj, ideološkoj i kadrovskej komponenti. Kakve se, na primjer, radikalnije promjene mogu očekivati u SKJ u smislu njegovog napuštanja »starog načina« djelovanja u društvu i političkom sistemu kada je članstvo interesno i ideološki upućeno na te »stare« metode, jer »mnogi u SK — kako reče kolega Tomac — daju u praksi podršku državno-administrativnim mjerama sređivanja stanja . . .«. Može li SKJ po svom postojećem kadrovskom sastavu učiniti ozbiljnije pomake u pravcu daljnje samoupravno-socijalističke demokracije u našem društvu ukoliko takvi pomaci većini članova ili dominantnim grupama u SKJ interesno ne odgovaraju. Ili ukoliko je stupanj ideološke svijesti kod većeg dijela članstva na takvoj razini da ona prelazi razinu empirijske svijesti. U takvim slučajevima inzistiranje na nekim »novim metodama« u odnosu na »stare« neće dati očekivane rezultate, jer »stare metode« ostaju u realnom interesnom i ideološkom vidokrugu postojeće kadrovske strukture SKJ.

Drugo, metode SKJ (a to su najopćenitije govoreći sva ona sredstva, postupci i organizacioni oblici s kojima se SKJ i pojedine njegove strukture služe u koncipiranju i ostvarivanju svoje politike) mogu se podijeliti u dvije glavne skupine: interne i eksterne. Prve počivaju na pisanim i nepisanim pravilima ponašanja u odnosima među članovima, organizacijama, organima i forumima, a druge isto tako na pisanim i nepisanim pravilima ponašanja struktura SKJ i njega kao cjeline prema drugim političkim i društvenim subjektima u zajednici. Te dvije skupine metoda su u međusobnoj dijalektičkoj vezi. Interne utječu i proizvode eksterne, i obrnuto. Ako je točno da danas »mnogi u SK« tendiraju ili se u praksi oslanjaju na »državno-administrativne« metode u odnosima SKJ prema drugim subjektivnim snagama u društvu, onda je vjerovatno isto tako točno da se »mnogi u SK« (a to znači da nije riječ samo o članovima već i njihovim organizacijama, organima i forumima) i u unutarpartijskim odnosima oslanjaju na slične metode. »Administrativne« i slične metode zasigurno ne pomažu već odmažu procesima razvoja unutarpartijske demokracije, a partija s nerazvijenim unutrašnjim demokratskim odnosima teško može uspješno realizirati projekt izgradnje samoupravnog socijalističkog društva koje podrazumijeva vrlo visok ili čak najviši stupanj demokracije u odnosu na dosad poznate oblike društvene organizacije. Članstvu kojem je »argument snage« podesnija metoda za postizanje određenih ciljeva od »snage argumenta« primjereniji je koncept »rukovodeće« a ne »vo-

deće« uloge SKJ u jugoslavenskom društvu. Takvom članstvu primjerenije su i ideološke formule iz kojih se izvode ne samo metodološki principi već i organizacioni oblici koji ga dovode u pasivnu poziciju u odnosu na rukovodstva i profesionalni aparat u njemu. Mogu li se onda metode — podjednako i eksterne i interne — mijenjati a da se istovremeno ništa ne mijenja i u kadrovskoj komponenti SKJ. A to istovremeno podrazumijeva i određene promjene u ideološkoj svijesti članstva, odnosno ideološkoj komponenti SKJ. A kada se ta komponenta mijenja, onda po strani ne može ostati ni politički elemenat, pa ni organizacijski. No u pozadini svih tih promjena bit će određene promjene u interesnoj kompoziciji SKJ. Tek u takvom dijalektičkom lancu promjena moguće je u praksi prevladavati anakronističke metode te otkrivati i prakticirati neke suvremenije. Ovu tezu u dobroj mjeri ilustrira sudbina »metode javnosti«.

Riječ je o metodi koja čini okosnicu eksternih metoda SKJ a koje se mogu nazvati »*metodama djelovanja SKJ*«, da bismo ih razlikovali od »internih«, odnosno od »metoda rada u SKJ«. Ta je metoda inaugurirana na VI kongresu SKJ 1952. godine kao izraz ideološke svijesti i političke volje odlučujućih faktora u KPJ da se ona transformira iz komandne snage nad društvom u unutrašnju snagu sistema samoupravljanja pod novim imenom — SKJ.¹

Ta transformacija podrazumijevala je napuštanje dotadašnje konspirativne prakse izgrađene poluilegalnim i ilegalnim periodima djelovanja KPJ i njen potpuni izlazak na javnu društvenu scenu. Zato je jedan od dva najključnija stava VI kongresa KPJ SKJ koji se odnose na nju samu bio: cjelokupna djelatnost Partije mora biti javna!² To je bilo precizirano i novim Statutom: »Djelatnost Komunističke partije Jugoslavije je javna (...) Učešće trudbenika u radu partiskih organizacija i kontrola masa nad radom partiskih organizacija jeste osnovni metod (...) Odluke se donose na sastancima na kojima prisustvuju i trudbenici — nečlanovi Partije...« U obrazloženju tih statutarne inovacija A. Ranković kaže: »Kada se našim Sta-

¹ Svoj prijedlog da KPJ promijeni ime u SKJ Tito pretežno metodološki utemeljuje. On na VI kongresu KPJ 1952. u referatu »Borba komunista Jugoslavije za socijalističku demokratiju« kaže: »... Ja mislim, drugarice i drugovi, da bismo se mi na ovom Kongresu morali pozabaviti i pitanjem promjene naziva naše Partije. Ime Partija više ne odgovara. Po mom dubokom uvjerenju, bilo bi u svakom slučaju tačnije, i odgovaralo bi sadašnjoj etapi i perspektivi daljnjeg razvitka, da se ona nazove Savez komunista Jugoslavije. To nije ništa novo, jer je to ime dao već Karl Marks. To, razumije se, neće uticati na organizacionu strukturu Partije, na njen demokratski centralizam i tako dalje.«

Tito zatim kaže i slijedeće: »Kad sam kazao da je ubuduće najvažnija uloga KPJ idejno-vaspitnog karaktera, nisam time mislio da sve druge rukovodeće funkcije prestaju. Ne! Prvo, one ostaju u onoj mjeri ukoliko komunisti po sposobnosti odgovaraju za ovu ili onu funkciju; drugo, rukovodeća uloga komunista ne može biti neka društvena privilegija, već ona mora biti prožeta idejnim uticajem u rukovođenju i efikasnošću toga uticaja na pravilan socijalistički razvoj. Prema tome, Savez komunista Jugoslavije ne samo da ne smanjuje svoju ulogu i odgovornost za uspješan razvoj socijalizma, nego je još povećava, ali odbacuje izvjesne štetne metode koje vuku svoje tragove iz sovjetske prakse...« (»VI kongres KPJ«, Kultura, Beograd 1952, str. 105, podvukao I.S.).

² Drugi je stav da »Partija kao politička organizacija, neprekidno vaspitava mase u podizanju njihove socijalističke svesti...« (isto, str. 110).

tutom utvrđuje da je celokupna delatnost Partije javna, onda to nije propagandna parola, nego princip kojim se moraju rukovoditi partijske organizacije u svom svakodnevnom radu. Komunistička partija Jugoslavije nije neka zakonspirisana organizacija izdvojena od naroda i koja stoji iznad naroda . . . » (vidi cit. izvor, str. 112—113). On je također obrazložio zašto je u prijedlogu novog statuta izbačena formulacija iz nacrtu s kojim je CK KPJ išao u pretkongresnu raspravu u partijske organizacije a u kojem je stajalo da je djelatnost KPJ »u pravilu javna«:

»Smatram da ovu primedbu [da se izbacila formulacija 'po pravilu javna', op. I. Š.] treba usvojiti zbog toga što formulacija 'po pravilu' može da izgleda da Komunistička partija može i nejavno da deluje. 'Nejavni' mogu izuzetno i retko da budu jedino neki sastanci čisto unutarpartijske prirode. S druge strane, formulacija »po pravilu« može da otvara vrata da pod raznim izgovorima neke partijske organizacije izbegavaju 'javnost rada partijske organizacije.«³

Od VI kongresa KPJ/SKJ prošlo je trideset šest godina. U tom razdoblju održano je još sedam kongresa. Ideološki i politički stavovi o »metodi javnosti« nisu se nikoliko promijenili jer je SKJ ostao na liniji svoje rekonstrukcije iz »rukovodeće« u »vodeću idejno-političku snagu« koja podrazumijeva dosljedno poštivanje principa javnosti. Tako i posljednji, XIII kongres SKJ 1986. godine statutom utvrđuje da je »rad Saveza komunista i njegovih članova javan« (čl. 13). No iako formulacije »u pravilu javan« nema, ona postoji u poslovniku CK SKJ i većine ostalih rukovodećih organa na republičko-pokrajinskim i nižim organizacijskim razinama, a i tamo gdje nije poslovnikom verificirana metoda polujavnosti egzistira u praksi. Zašto? Zato što metoda javnosti izražava opći interes SKJ da djeluje na javnoj sceni, a tom interesu proturječe posebni interesi pojedinih struktura u SK (prije svega rukovodećih tijela, čak i uže: izvršno-političkih organa, pa čak i još uže: profesionalnog dijela tih organa) koje imaju dovoljnu političku moć da prema potrebi i vlastitoj procjeni odstupe od ideoloških partijskih postulata, odnosno da proizvode nove ideološke formule s kojima tumače svoju političku volju. Da li je onda moguća praktična transformacija »metode polujavnosti« u »metodu javnosti« ukoliko to pitanje ostane isključivo u sferi metodološkog ili ideološkog elementa SKJ bez problematiziranja interesne pozadine koja determinira i metodu i njenu ideološku i političku oblandu.

Treće, demokratski centralizam je okosnica internih metoda SKJ (»metoda rada«). To je zapravo skup metoda u SKJ koji je ishodišno vezan za boljševički način organiziranja političkih partija, ali je u praksi SKJ inoviran nizom metoda koje su rekonstrukcijom ideološkog i političkog elementa od VI Kongresa SKJ naovamo stekle normativnu snagu. Primjerice, jedna od izvornih metoda boljševičkih partija je »kritika i samokritika«, koja je bila u funkciji unutarpartijskih odnosa. Kao »slobodna, zdrava, konstruktivna« i kao pravo člana »da na partijskim sastancima kritikuje bilo kog člana« (Statut KPJ sa V kongresa 1948, čl. 3 i čl. 22) ta je metoda na VI kongresu dobila komplementarnog suparnika: »borbu mišljenja«.⁴ Ona je izrazila po-

³ Isto, str. 120/121.

⁴ Vidi čl. 13 Statuta SKJ, usvojenog na VI kongresu 1952. godine.

trebu Partije za ubrzanijim razvojem unutrašnje demokracije kao jedne od bitnih pretpostavki za razvoj socijalističke demokracije u društvu na ideji samoupravljanja. Ta je metoda u biti pružila mogućnost strukturama SK da aktivno sudjeluju u koncipiranju partijske politike, stavova i odluka, a ne samo da budu izvršioци »partijske volje« koja je bila u rukama nadređenih institucija. Pravo na borbu mišljenja bilo je u određenoj mjeri i pravo na opstanak u Partiji onima (manjini) koji su plivali uz dominirajuću političku i ideološku partijsku struju tragajući za novim i svrsishodnijim rješenjima otvorenih problema. Od VI do XIII kongresa SKJ ta je metoda stekla status »stalne metode u izgrađivanju i utvrđivanju političkih stavova i odluka Saveza komunista⁵, a sadrži i pravo manjine na »slobodno zadržavanje mišljenja«⁶ i na izuzeće od političke odgovornosti za izneseno mišljenje.⁷ To su vrlo značajne metodološke inovacije SKJ s kojima je on učinio velike pomake u razvoju unutarpartijske demokracije. Međutim, ako praksa kreće suprotno od tih metodoloških inovacija, onda to više nije samo metodološki problem ili čak ponajmanje metodološki u odnosu na interesne, ideološke, političke i organizacijske determinante takve prakse. Moguće je da se radi o latentnoj rekonstrukciji bića SKJ koja se najlakše uočava na metodološkom planu. Zato pitanje o rekonstrukciji SKJ kao pretpostavci rekonstrukcije političkog sistema socijalističkog samoupravljanja može glasiti: nije li vrijeme za rekonstrukciju već započete rekonstrukcije?

Ivica Segota

A METHODOLOGICAL OR A TOTAL RECONSTRUCTION OF THE LCY?

Summary

If the League of Communists of Yugoslavia is to become the party that will lead the country out of its present crisis it will have to undergo a reconstruction of all its aspects: its interests, ideology, organization, politics, membership, and methods. The question of the changes in the method of the LCY's activity cannot be separated from its other constitutive elements. The problem of the reconstruction of the LCY is a presupposition for introducing changes in the political system of socialist self-management.

⁵ Statut SKJ sa XIII kongresa 1986. godine, čl. 29.

⁶ Isto.

⁷ Isto, čl. 30.